

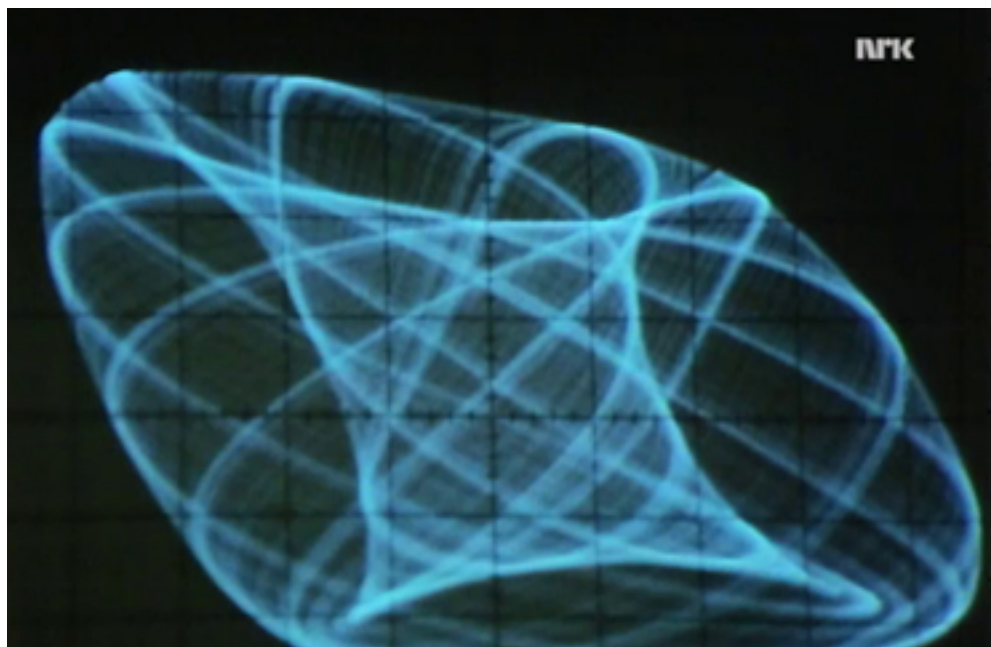
A

MEDIAFEST

NRK SOM LABORATORIUM FOR
NY KUNST

N

FILES

av Lars Mørch Finborud

Det er vanskelig å overdrive NRKs betydning for Norge som kulturnasjon. Om man leter seg gjennom statskanalens arkiver finner man talløse timer med originale musikk-, teater- og danseproduksjoner, opprivende kulturdebatter og egenproduserte fjernsynsfilmer, samt endeløse kunstnerportretter av folk og fe. Og da har man ikke engang nevnt kulturinnslagene i Dagsrevyen og underholdningsprogrammene, eller mengden med scenografier, fjernsynsgrafikk og kostymer laget av norske kunstnere. Om man løfter blikket kan man skimte at arkivet også er av internasjonal betydning. Her ligger det produksjoner med navn som Karlheinz Stockhausen, Otis Redding, Joni Mitchell, Miles Davis, Cathy Berberian og John Cage – side om side med Dagsrevyen fra den dagen du ble født.

Men statskanalens arkiv inneholder også enkelte programmer som forteller en annen historie – NRK som oppdragsgiver og produsent av kunstverk laget spesifikt for TV-mediet. I årene 1960-1990 var NRKs studioer et kunstnerverksted og høyteknologisk laboratorium hvor flere pionérverk innen norsk medie- og lydkunst ble unnfanget. Her fikk billedkunstnere, komponister, forfattere og dansere, i nært samarbeid med NRKs egne teknikere og produsenter, spillerom til å lage kunstverk som ble kringkastet ut til de magiske treboksene i de norske hjem. Avhengig av hva slags TV-apparat man hadde investert i, og hvor gode TV-signaler det var på bostedsadressen, fikk lisenstakeren oppleve kunstverk som ble sendt én gang før det ble lagt i arkivet.

1. juli 1933 fikk Norsk rikskringkasting (NRK) enerett til kringkasting i Norge. I de 30 første av årene av driften var radioproduksjon dominerende, men på 1950-tallet utvidet man virksomheten. Den 20. august 1960 gikk startskuddet for ordinære fjernsynssendinger. I praksis betød dette at NRK måtte bygge opp et maskineri som skulle utvikle, programmere og produsere en fjernsynskanal. Da Norge hadde få ingeniører og teknikere med riktig kompetanse, og man i tillegg trengte en skokk av regissører, kamerafolk, journalister, produsenter og manusforfattere til å skape innhold, opprettet NRK egne utdanninger og kurs for å sikre rikskringkastingens kvalitet. I disse årene bygget NRK også opp flere høyteknologiske studioer, blant annet landets første elektroniske musikkstudio hvor teknikere som Viktor Sandal og Kjell Rydningen arbeidet med Arne Nordheim og Gunnar Sønstevold om musikk til hørespill og radioteater. Da Sønstevold ble leder for musikkavdelingen i NRK kjøpte han

inn en Subharchord – en øst-tysk elektronisk lydgenerator – med en pris på 30 000 DM som tilsvarer en halv million kroner i dagens kurs. Dette viser i klarhet hva slags tyngde det tekniske miljøet på Marienlyst hadde. For selv om NRKs teknikere og utstyr var der for å assistere kunstnere, kan man også hevde at kunstnerne var der for å assistere den nasjonale kringkasteren. Få andre hadde en slik vilje til å utforske den nye teknologien og vise frem TV-mediets muligheter, samt stille velvillig opp på introduksjoner hvor de pedagogisk forklarte seerne hva som skulle skje. Dette samarbeidet ledet til flere fruktbare sensasjoner, som da programleder Ole Henrik Moe i 1967 stolt kunne meddele lisenstakerne: «det vi skal oppleve i dette programmet er et første forsøk på å benytte fjernsynsskjermen som et rent kunstnerisk medium.» Moe hadde fått den ærefulle oppgave å introdusere et av verdens første fjernsynsmalerier – Evolusjon av Rolf Aamot og Arne Nordheim. Det mest spektakulære eksempelet på hvordan kunst ble brukt for å vise frem rikskringkastingens nye teknologi fikk utspille seg i programmet Mediafest i 1975. Her presenterte Arne Nordheim verket Forbindelser: Musikk for fem byer, radio og fjernsyn hvor NRK hadde stilt til rådighet flere orkestre, barnekor, en hardingfelespiller, en samisk oppleser og en telegrafist, fordelt utover spektakulære bygg i fem norske byer. Alle som én deltok i en direktesendt samsending for fjernsyn og radio som ble mikset live på Marienlyst av komponisten selv – som i all sin prakt viste frem statskanalens satellitt-teknologi og dens evne til å binde landet sammen.

En annen årsak til at NRK satset på kunstproduksjon i fjernsynets tidlige år var at deres folkeopplysende og allmenndannende mandat stod sterkt. NRK hadde som oppgave å fremme nye kulturuttrykk og være med på å 'bygge opp' åndslivet til det norske folk. Dette ledet til at auteurer som Svein Erik Børja, Jan Horne, Istvan Korda Kovacs, Jannike M. Falk, Aage Andersen, Rolf Clemens, Bjørn Ryg og Stein Roger Bull fikk spillerom til å lage eksperimentelle og tverrkunstneriske TV-programmer. I lys av dagens medievirkelighet er disse programmenes eksistens nærmest mirakuløs, og må sees i sammenheng med en oppstemt 'McLuhansk' medie- og -teknologioptimisme som rådet i disse årene. I tillegg arrangerte NRK kurs og seminarer hvor komponister og billedkunstnere ble invitert inn til å utforske hvordan TV-mediets kunne brukes til å formidle kunst. I 1970 gikk seminaret Musikk i fjernsyn av stabelen på Centralteatret i Oslo hvor norske komponister som Alfred Janson, Arild Boman, Øistein Sommerfeldt, Kåre Kolberg og Arne Nordheim, sammen med den svenske regissøren og produsenten Lasse Egler, skulle omgjøre en komposisjon til fjernsyn. På bakgrunn av Musikk i fjernsyn laget NRK en serie med programmer med samme navn - hvor verkene

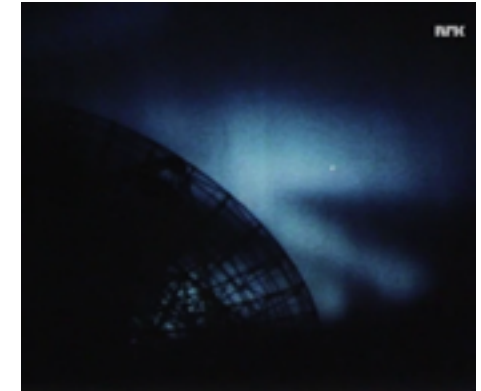
Omgivelser av Kåre Kolberg og Jan Horne og Forvandling - et billedmusikalsk kammerspill av Øistein Sommerfeldt og Bjørn Ryg inngikk. En som deltok på seminaret i 1970 var regissøren og produsenten Jannike M. Falk. Hun skulle i løpet av de neste 25 årene lage flerfoldige programmer for NRK i skjæringspunktet mellom dans, musikk, billedkunst og teknologi, som ligner mer på selvstendige videokunstverk enn ordinære fjernsynsprogrammer. Helt opp til slutten av 1980-tallet arrangerte NRK slike kurs for å trekke til seg kunstfeltet. Billedkunstneren Nina Aabel deltok på et av disse, og som et direkte resultat ble hun i 1989 hyret inn til å lage en serie på tre fjernsynsmalerier for NRK med musikk av Geir Bøhren, Bent Åserud og Oddvar S. Kvam.

Men NRKs kunstproduksjon var ikke kun preget av eksklusiv teknologi og multimedial folkeopplysning. Ofte ble kunstnere invitert inn til å gjøre innslag i andre sendinger og programposter. Til kulturprogrammet Epoke ble Kjartan Slettebakk og Robert Jäppinen i 1968 bedt om å gjøre en happening kalt Symfoni Realista nr. 3. I innslaget romsterer kunstnerne vilt og vågalt med flytende varm plast og hjemmesnekrede instrumenter, mens NRK-reporteren Ragnar Baartvedt desperat prøver å huke tak i dem for å få ut hva som er formålet med dette. Et annet eksempel skjedde da Oslo Filharmonien skulle fremføre Arne Nordheims Greening på Chateau Neuf i 1970. For å gi sendingen et ekstra visuelt element hentet NRKs Stein Roger Bull inn billedkunstneren Per Kleiva. Kleiva brukte sitt honorar til å kjøpe et polaroidkamera som han tok flere hundre bilder av barn og natur med, som igjen ble vist som slides på skjermen under NRKs konsertsending. Da fjernsynet skulle gjøre et dokumentarprogram om billedkunstneren Sidsel Paaske, inviterte regissøren Jan Horne kunstneren selv inn i studio for å lage en 20 minutters abstrakt billedcollage med hennes verk og musikk av Jan Garbarek.

Fra sin spede begynnelse og fram til slutten av 1980-tallet hadde NRK Fjernsyn tilnærmet monopol på TV-sendinger i Norge. Men på slutten av 1980-tallet ble TVNorge og TV3 etablert, og i 1992 startet TV 2 opp som Norges første riksdekkende, kommersielle TV-kanal. I tillegg til å møte en mer kommersiell medievirkelighet, begynte teknologien som tidligere hadde gjort NRKs verksteder så unike og eksklusive å bli tilgjengelig for folk flest. NRKs rolle som laboratorium og produsent av ny eksperimentell mediekunst gikk ugjenkallelig sin naturlige slutt i møte.

Lars Mørch Finborud (f. 1980) er forfatter og kunsthistoriker. Han arbeidet som kurator for musikk og billedkunst ved Henie Onstad Kunstsenter 2008-2019. Finborud driver plateselskapene Plastic Strip Press og O. Gudmundsen Minde. Han har gitt ut bøker om Arne Nordheim, Bauhaus, Christopher Nielsen, Carsten Höller, Jenny Hval, Marina Abramović og Håkon Bleken. Han debuterte som skjønnlitterær forfatter med romanen De svarte skiltene i 2013 og fulgte opp med Ozenfant, Ozenfant i 2017.

Lars Mørch Finborud (b. 1980) is an author and art historian. He was curator of music and visual art at Henie Onstad Kunstsenter 2008-2019. Finborud runs the music labels Plastic Strip Press and O. Gudmundsen Minde. He has published books on Arne Nordheim, Bauhaus, Christopher Nielsen, Carsten Höller, Jenny Hval, Marina Abramović and Håkon Bleken. Finborud's first novel was De svarte skiltene, published in 2013 followed by Ozenfant, Ozenfant in 2017.

Arne Nordheim

Mediafest – Forbindelser: musikk for fem byer, radio og fjernsyn
Produsent: Bjørn Bryn og Istvan Korda Kovacs
Sendt: 14.12.1975
Varighet: 33:53

by Lars Mørch Finborud

It is difficult to overstate the impact that NRK (The Norwegian Broadcasting Corporation or Norsk Rikskringkasting in Norwegian) has had on Norwegian culture. If you search the broadcaster's archives, you will find endless hours of original music, theatre and dance productions, heated cultural debates and made-for-television cinema, in addition to in-depth interviews with all sorts of artists. Not to mention all of the cultural coverage on the evening news and in entertainment programmes, or the numerous scenographies, graphics and costumes created by Norwegian artists. Looking beyond the Norwegian context, it is clear that the archive is of international importance. Here you can find productions featuring names like Karlheinz Stockhausen, Otis Redding, Joni Mitchell, Miles Davis, Cathy Berberian and John Cage – side-by-side with the news from the day you were born.

The archive also contains programmes that tell a different story – of NRK as a patron and producer of art made specifically for television. In the years 1960-1990 NRK's studios were workshops and high-tech laboratories where several works of pioneering Norwegian media- and sound art were conceived. Visual artists, composers, authors and dancers worked closely with NRK's technicians and producers, creating artworks that were broadcast to television sets all over Norway. Depending on the type of television set people had invested in, as well as the signal quality at the given address, licensees experienced artworks that were broadcast once before being consigned to the archive.

On the 1st of July 1933, The Norwegian Broadcasting Corporation (NRK) was granted exclusive broadcasting rights in Norway. During the first 30 years of broadcasting, radio was the dominant medium, but during the 1950s the scope of broadcasting was expanded. The 20th of August 1960 marked the beginning of regular television broadcasting in Norway. In practical terms, this meant that NRK had to build an organization that could develop, plan and produce a television channel. Since Norway didn't have enough technicians and engineers with the appropriate skill set, there was a need for a flock of directors, camera operators, journalists, producers and scriptwriters that could create content. With this in mind, NRK founded its own education- and training programme with the aim of ensuring that broadcasts were of a high standard. During this period, NRK also built several advanced studios,

including the country's first studio for electronic music, where technicians such as Victor Sandal and Kjell Rydingen worked with composers like Arne Nordheim and Gunnar Sønstevoid on music for radio theatre. When Sønstevoid was made head of NRK's music department he bought a Subharchord – an East-German electronic sound generator – for the princely sum of 30 000 DM, the equivalent of around half a million Norwegian Kroner at current exchange rates. The purchase is a clear indicator of the influence that the technical community at Marinenlyst, NRK's headquarters in Oslo, wielded. Even if NRK's technicians and equipment were procured with the aim of assisting artists, one could also claim that the artists were there to help the national broadcaster. Few others had the drive to explore new broadcasting technology and the ability to push creative boundaries, while also agreeing to appear in pedagogical introductions that explained to viewers what they were about to witness. These collaborations led to several sensational television moments, such as when host Ole Henrik Moe in 1967 proudly announced to license-holders: "What we are about to experience in this programme is the first attempt at using the television screen as a purely artistic medium." Moe had been given the honour of introducing the world's first televisual paintings – *Evolusjon* (Evolution) by Rolf Aamot and Arne Nordheim. However, the most spectacular example of how art was used to display the national broadcaster's new technology took place as part of the programme *Mediafest* (Media Celebration) in 1975. Here Arne Nordheim presented his work *Forbindelser: Musikk for fem byer, radio og fjernsyn* (Connections: Music for Five Cities, Radio and Television) for which NRK had made available to Nordheim several orchestras, a children's choir, a traditional fiddler, a Sámi announcer and a telegraph operator, spread across spectacular buildings in five Norwegian cities. They all participated in a synchronized broadcast for television and radio - mixed live in NRK's headquarters in Oslo by the composer himself - with the intent of demonstrating the state broadcaster's new satellite-technology and its capacity to connect all of Norway.

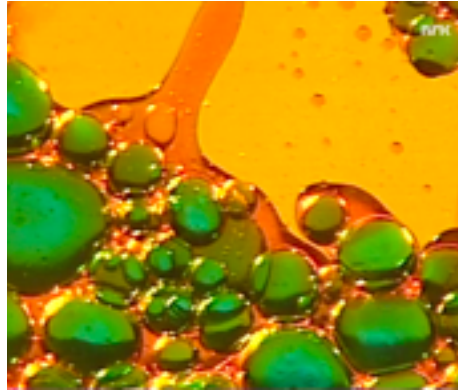
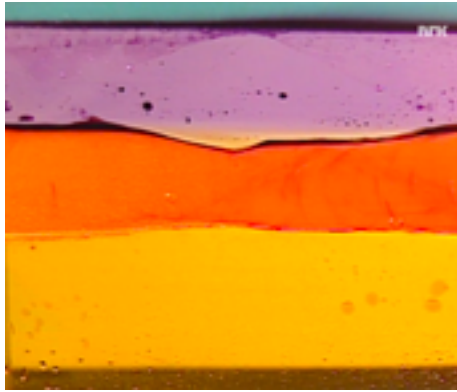
Another reason for NRK's pursuit of art production during the early years of television was that public education and cultural literacy were seen as central to its mandate. One of NRK's tasks was the promotion of new modes of culture as well to contribute towards 'the intellectual life' of the Norwegian people. This led to auteurs like Svein Erik Børja, Jan Horne, Istvan Korda Kovacs, Jannike M. Falk, Aage Andersen, Rolf Clemens, Bjørn Ryg and Stein Roger Bull being given leeway to produce experimental, genre-bending TV-programmes. In light of today's media landscape, the existence of these programmes seems almost miraculous, a product of the "McLuhanesque"

media and techno optimism that reigned during these years. NRK also arranged courses and seminars where composers and visual artists were invited to explore how television could be used to mediate art. In 1970 the seminar *Musikk i fjernsyn* (Music for Television) took place at Centralteateret in Oslo with composers like Alfred Janson, Arild Boman, Øistein Sommerfeldt, Kåre Kolberg and Arne Nordheim, whom together with the Swedish director and producer Lasse Egler, were tasked with adapting musical compositions for television. On the basis of *Musikk i fjernsyn*, NRK made a series of programmes under the same name where *Omgivelser* (Surroundings) by Kåre Kolberg and Jan Horne, as well as *Forvandling - et billedmusikalsk kammerspill* (Transformation – A Visual Musical and Chamber Play) by Øistein Sommerfeldt and Bjørn Ryg, were among the pieces included. Among the participants of the seminar in 1970, was the director and producer Jannike M. Falk. Over the course of the next 25 years, she would make programmes for NRK that incorporated dance, music, visual art and technology, programmes that are more akin to video art than ordinary television programmes. NRK continued arranging courses aimed at artists until the late 1980s. Visual artist Nina Aabel participated in one such course, and as a direct result, she was commissioned to make a series of "televisual paintings" with music by Geir Bøhren, Bent Åserud and Oddvar S. Kvam in 1989.

NRK's art production wasn't only marked by cutting edge technology and public education initiatives. Often artists were invited to contribute to other types of programmes. As part of the culture programme *Epoke* (Epoch) in 1968, Kjartan Slettemark and Robert Jäppinen were asked to perform a happening called *Symfoni Realista nr. 3*. In the segment, the artists roam wildly and daringly with heat-melted plastics and home-made instruments, while NRK-reporter Ragnar Baartvedt desperately tries to enquire about the purpose of it all. Another example occurred when The Oslo Philharmonic Orchestra performed Arne Nordheim's *Greening at Chateau Neuf* in 1970. Intending to lend the broadcast an additional visual element, NRK's Stein Roger Bull decided to hire artist Per Kleiva. Kleiva spent his honorarium on a polaroid camera which he used to take several hundred photographs of children and nature, images which were shown as slides during NRK's broadcast of the concert. When tasked with making a documentary about artist Sidsel Paaske, director Jan Horne invited her to make a 20-minute abstract visual collage in the studio, which in addition to her own art featured music by Jan Gabarek.

From its humble beginnings and until the late 1980s, NRK had a virtual monopoly on television in Norway. But by the end of the 1980s,

TVNorge and TV3 were established, joined in 1992 by TV 2, Norway's first national, privately owned television channel. In addition to the increasing commercialization of broadcasting, the technology that had made NRK's workshops unique and exclusive began to trickle down to the general public. NRK's role as a laboratory and producer of new and experimental media art met its irrevocable, natural end.

Nina Abel

Fra ørken til oase

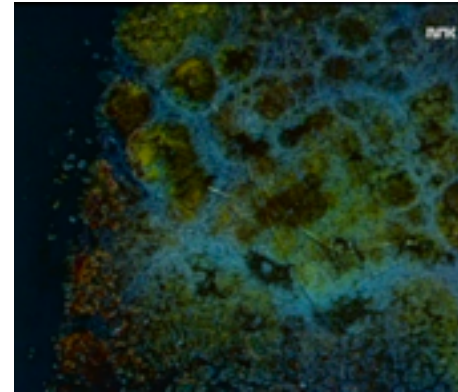
Produsent: E. Østby

Musikk: Geir Böhren, Bent Åserud

Programleder: Eyvind Solås

Sendt: 15.03.1989

Varighet: 14:40

Jannike M. Falk

Til Karin Boye

Produsent: Jannike M. Falk

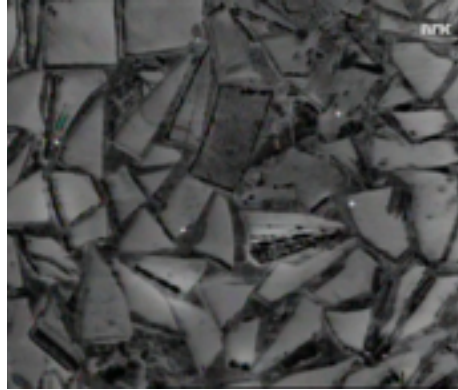
Musikk: Arne Nordheim

Emaljebilder: Sidsel Paaske

Dans: Bjørg Pahle

Sendt: 24.10.1975

Varighet: 10:28

Øistein Sommerfeldt

Musikk i fjernsyn 1: Forvandling

Produsent: Bjørn Ryg

Teknisk leder: Aage Andersen

Sendt: 16.10.1970

Varighet: 09:23

Arne Nordheim & Per Kleiva

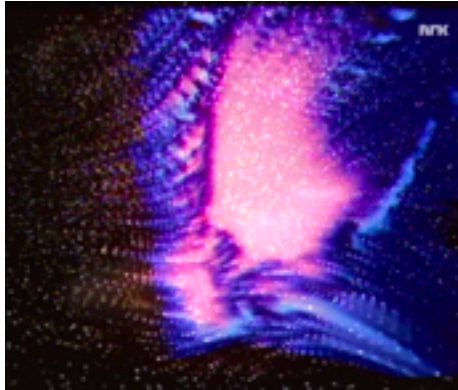
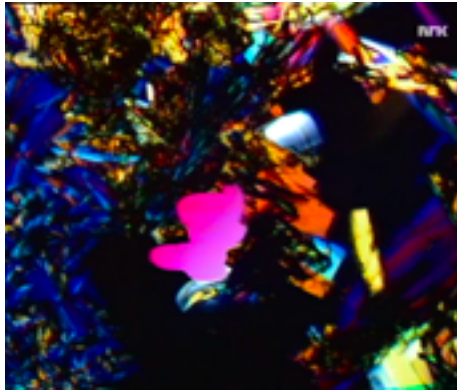
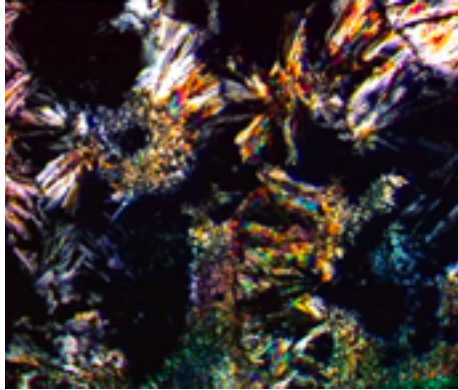
Greening

Produsent: Stein Roger Bull

Fotografier: Per Kleiva

Sendt: 09.10.1970

Varighet: 20:38

Aage Andersen, Stein Roger Bull & Bjørn Fongaard

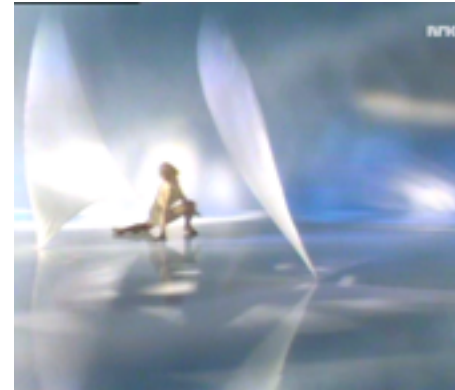
Stjernetåker – En fjernsynsfantasi

Produsenter: Aage Andersen, Stein Roger Bull

Musikk: Bjørn Fongaard

Sendt: 17.07.1974

Varighet: 11:51

**Jannike M. Falk, Karin Krog, John
Surman & Kjersti Alveberg**

Utenfor Rekkevidde

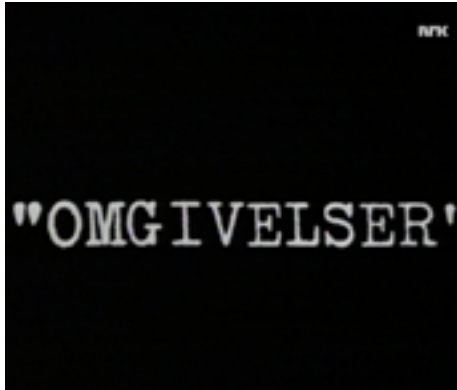
Produsent: Jannike M. Falk

Dans: Kjersti Alveberg, Paul Solberg

Musikk: Karin Krog, John Surman

Sendt: 27.04.1984

Varighet: 11:22

Kåre Kolberg

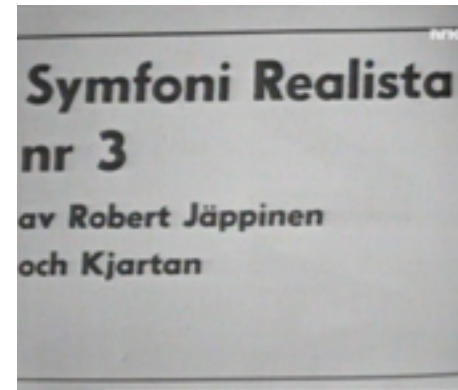
Musikk i fjernsyn 2: Omgivelser

Produsent: Jan Horne

Musikalsk produksjon: Bohdan Mazurek

Sendt: 20.10.1970

Varighet: 14:52

Robert Jäppinen & Kjartan Slettemark

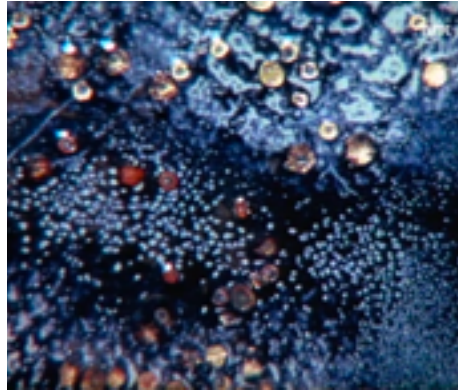
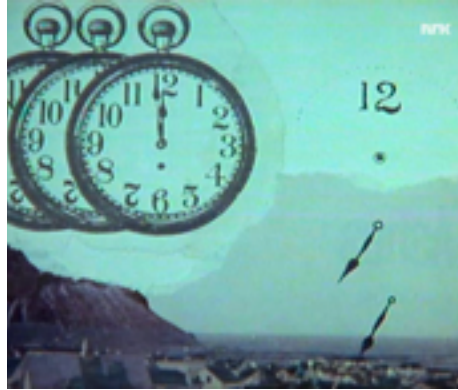
Symfoni Realista no. 3

Produsent: Ragnar Baartvedt, Per Simonncæs

Programleder: Ragnar Baartvedt

Sendt: 09.05.1968

Varighet: 08:53

Sidseil Paaske

Lydbilder

Produsent: Jan Horne

Musikk: Jan Garbarek

Sendt: 16.09.1979

Varighet: 14:20

Rolf Aamot & Arne Nordheim

Evolusjon

Produsenter: Ole Henrik Moe, Rolf Clemens

Programleder: Ole Henrik Moe

Sendt: 28.05.1967

Varighet: 17:36

Atelier Nord Files

ISBN:978-82-999396-6-9

Redaktører: Ida Lykken Ghosh,
Nicholas Norton

Essay av Lars Mørch Finborud

Øversettelse og korrektur:

Ida Lykken Ghosh, Nicholas Norton

Foto: Alle bilder gjengitt med
tillatelse fra NRK

Design: Nicholas Norton

Art Direction:

Research and Development

Publisert i forbindelse med
utstillingen Mediafest kuratert av
Lars Mørch Finborud. Vist på Atelier
Nord i Oslo 12.11 – 13.12.2020.

Utstillingsdesign av Elise Storsveen.

I utstillingsperioden kan alle verk
strømmes på ww.nrk.no.

Mediafest er laget i samarbeid
med NRK.

Publikasjonsserien Atelier Nord
Files er støttet av Fritt Ord.

Atelier Nord er støttet av Kulturrådet
og Kulturetaten Oslo Kommune.

© 2020

Atelier Nord og Lars Mørch
Finborud.

NRK

Atelier Nord

Olaf Ryes plass 2, 0552 Oslo

Åpningstider

Torsdag og fredag 15 - 18

Lørdag og søndag 13 - 18

www.ateliernord.no

Mediafest vises i perioden

12.11 - 13-12.20